

Quo vadis?

Avagy a giddensi elmélet, blairi gyakorlat

Berki Tamás

Napjainkra a baloldalon egy új „élcsapat” tűnt fel, amely kétség kívül jelentős hatással van a baloldalon folyó diskurzusokra. A politikai paletta egy „üde színfolttal” gyarapodott, tovább bővítve a harmadik utas ideológiák – ezen belül is a reformkapitalista vonalnak, ami úgy tűnik, hogy a II. világháború után végérvényesen felváltotta a reformszocialista változatot – népes táborát. A harmadik út ezen új hulláma a clintoni új demokraták hatalomra jutásával kezdődött 1992-ben, majd a britek következtek, Anthony Giddens és Tony Blair nevével fémjelzett új Munkáspárttal (New Labour), akik már 1997 májusától kormányozzák Nagy-Britanniát.

E tanulmány célja, hogy megvizsgálja a brit harmadik utat (The third way) ideológiai koherencia szempontjából, feltárja az elmélet és gyakorlat közötti főbb disszonanciákat, elhelyezze a baloldali politikai spektrumban, és röviden értékelje eddigi szereplését.

A klasszikus jóléti állam hanyatlása

A Szovjetunió széthullásával az államszocializmusba vetett „hit” szertefoszlott a nyugati társadalmak körében. Megszűnt az a specifikus gazdasági-társadalmi kontextus, tágabb hatalmi egyensúly, amiben a klasszikus jóléti állam (klasszikus szociáldemokrácia, régi baloldal) életképesnek bizonyult. A szubsztanciális alapot a közvetlenül a II. világháború után kialakult tőke és munka között létrejövő szociális paktum jelentette, aminek szerepe az 1980-as évek elejétől a neoliberalizmus hatalomra kerülésével erőteljesen leértékelődött.

A szociáldemokraták saját „zsenialitásuknak” tulajdonították a létrejövő szociális megegyezést a munka és a tőke között. Nem vették figyelembe azt a specifikus gazdasági-társadalmi helyzetet, amiben egyáltalán kialakulhatott. A fasizmussal „kokettáló” kapitalizmus lejáratódott, a szovjet szocializmus szociális „vívmányai” jelentős hatással voltak a nyugati demokráciák munkásságára. A tőke lépéshátrányba került, hogy elhárítsa a társadalmasítás veszélyét, hatalmi pozícióba engedte a „radikális” baloldalt, engedve „zsaroló” politikájának és a munkásosztálynak [Wright: 1999, pp. 174.]. Mindezek eredményeként a baloldal elvesztette radikalizmusát, az osztályellentét háttérbe szorult. A klasszikus jóléti állam szociáldemokratáinak stratégiája az volt, hogy „fejjék a kapitalista

Fordulat

---

tehenet”, amely majd „ontja a szocialista tejet” (növekvő bérek és szociális juttatások), azaz a kapitalizmus belső dinamikája mindig biztosítani fogja a jóléti kiadások növekvő szintjét, a redisztribúció forrásait [Petras: 2002; Wright: 1999, pp. 172-173.]. A szociáldemokrácia „sorsa” összefonódott a kapitalizmussal, sikeressége ugyanúgy a piaci fluktuációnak volt kitéve. Úgy tűnt, hogy a hagyományos szocialista célokat (jólét, egyenlőség) a hagyományos eszközök (államosítás) nélkül is el lehet érni.

Az 1980-as évekre a Szovjetunió nyilvánvaló gazdasági lemaradásával és a reformerek radikalizmusának elvesztésével a kapitalizmus már nem volt érdekelt a kényszerű „házasságban”. A túlburjánzó bürokráciában testet öltő jóléti állam alkalmazkodásra való képtelenségéből (olajválság) és a társadalom uniformizálásából a választóknak elege lett. A neokonzervatívok kerültek hatalomra (éles jobbra át) az USA-ban és Nagy-Britanniában (Reagan és Thatcher), „megtámadták” a szociális paktumot és a reformkapitalista pártokat (szociáldemokrata) több-kevesebb sikerrel „beolvasztották” a „neoliberális világgépbe” [Petras: 2002].

Az új harmadik út koncepciója és premisszái

Az 1979-től egészen 1997-ig tartó⁴⁶, igen hosszú neokonzervatív kormányzás (thatcherizmus) alapvető változásokat eszközölt mind társadalmi és mind gazdasági téren Nagy-Britanniában. A 90-es évek közepére a brit társadalom kiábrándulása mind a szabad versenyes kapitalizmust és az „erős állam” koncepcióját képviselő thatcherizmusból, mind az államszocializmusból kézzelfoghatóvá vált. Ezt próbálta meg a New Labour kihasználni és a harmadik utas ideológiáját a brit társadalommal sikerrel elfogadtatni.

A harmadik út koncepciója az, hogy túl kell lépni a régi balon és az új jobbon, illetve az azok között lévő megosztottságon, ami alapjául szolgál a szociáldemokrácia megújításának [Wetherly: 2003; Giddens: 1999, pp. 37.]. Abból indul ki, hogy a világ megváltozott, a jóléti államot szükségképpen meg kell reformálni, növelni kell az alkalmazkodóképességét. A reformszocializmushoz nincs visszatérés, mivel a kapitalizmusnak nincs napjainkban alternatívája. A szociáldemokrácia és a jóléti állam megújításához a hagyományos baloldali értékeket kell átalakítani és átértelmezni [Giddens: 1999, pp. 79.].

Giddens elemzése alapvetően szociológiai jellegű. Ahhoz, hogy az ideológiai koncepció koherens és alkalmazható legyen, úgy plauzibilis premisszákból kell kiindulni.

Az ideológia szempontjából a globalizáció és a kapitalizmus (ami napjainkban egyre inkább egymásra csúszik, és a „reflexív modernitás” fogalmát hordozza) inkább exogén változónak tekinthető, Blair-nél mindenképpen. Giddens a globalizáció kérdését fenntartásokkal kezeli e tekintetben, mivel szerinte nemzetközi szinten lehet valamit tenni a globalizáció káros hatásainak

---

⁴⁶ Margaret Thatcher 1979-től egészen 1990-ig volt Nagy-Britannia miniszterelnöke.

csökkentésért [Giddens: 1999, pp. 40-45.]. Mindkét változó a jóléti állam szemszögéből kockázati tényezőket teremt, amit az államnak kell menedzselnie, kezelnie. A jóléti állam koncepcióját a már említett két tényező és a kollektívizmus/szocializmus szempontrendszerébe ágyazottan lehet leginkább leírni, jellemezni.

A kapitalizmus szisztematikus elemzése Giddensnél szinte teljesen hiányzik, egy humánusabb kapitalizmus megteremtése Blair-nél és Giddensnél sincs nyíltan deklarálva [Wetherly: 2003]. Az arra hivatkozás, hogy a kapitalizmusnak nincs alternatívája, lehetőséget kreál a felelősség áthárítására, de Giddens azért annyit elismer, hogy a kapitalizmus forrása bizonyos kockázatoknak, vagy igen jelentős befolyással van azokra (gazdasági polarizáció, ökológiai kérdések, társadalmi érdek artikulációja), de a kapitalizmusnak mint korlátozó és befolyásoló tényezőnek a valódi jelentőségét nem veszi számításba.

A globalizáció teremtette egyik legfontosabb kockázat az információ, mint termelési tényező drasztikus felértékelődése [Wetherly: 2002]. Ez egyet jelent a tudásalapú és posztindusztriális társadalom korszakába lépésével, ahol a klasszikus tőke mellett csak a tudás és a magas képzettség számít. A csúcstechnológiát képviselő iparágakba történő befektetéssel és a humán tőke fejlesztésével kell ezt a kockázatot az államnak kezelnie. Az kétségtelen, hogy az ICT szektor⁴⁷ szerepe felértékelődik, de a harmadik út ideológusai eltúlozzák az ipari struktúra átalakulásának mértékét, mivel az ICT szektor súlya a tőzsdéi árfolyamoktól függően erősen ingadozik, a számítógépipar részesedése az Egyesült Államokban nem éri el a GDP 3%-át [Petras: 2002].

A legjelentősebb kockázat a társadalom atomizálódásának és az egyenlőtlenség fokozódásának veszélye, jórészt a globális kapitalizmus és a globalizáció mindent elsöprő erejéből adódóan. Giddens és Ulrich Beck egy új individualizálódási tendenciát „fedez fel”. Ezt intézményesített individualizmusnak nevezik el. Morális átalakuláson esik át a társadalom, abban is inkább a fiatalok („detradicionalizálódás”). Nemcsak a globalizációval, hanem a jóléti intézmények átalakulásával is kapcsolatban áll. Ezzel indokolja Giddens az állam és állampolgár új szerződésének szükségességét, hiszen a jóléti állam intézményes keretei erősen roncsolódtak Thatchernek is köszönhetően [Giddens: 1999, pp. 8.; Wetherly: 2002].

A harmadik út egyik nagy tévedése abban rejlik, hogy az osztályellentétnek vége és az osztálypolitika is idejétmúlt [Petras: 2002, Wetherly: 2002]. Valóban, az ipari termelés súlya mind a foglalkoztatásban, mind a GDP részesedésben csökkenő trendet mutat, így az ipari munkásság, mint osztály szerepe is degradálódik. Azonban a szolgáltatóipar expanziója felszívta az alulképzett és redundáns munkaerő jelentős részét alacsony bérért. Manapság ez jelenti egy új osztály (underclass) keretét, és egyre nő társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségük a tőketulajdonos felső és középosztályokkal szemben.

---

⁴⁷ ICT= Information and Communication Technology, azaz az információs és kommunikációs technológia

Az államnak meg kell osztani ezeket a kockázatokat az állampolgárral, és az alulról jövő civil kezdeményezésekkel, hogy a nemzet prosperitását elősegítse. Ez a legfontosabb magyarázat az új viszony szükségességére az ideológusok szerint [Giddens: 1999, pp. 75-76.; Merkel: 2001; Lister: 2002].

Összességében az új harmadik utas ideológiánál is sok a téves premissza – adódóan abból, hogy nem kezeli kellő komplexitással azokat –, így kétséges, hogy sikeres lehet-e egyáltalán abban, hogy „átsegítse az állampolgárokat korunk forradalmi változásain” [Wetherly: 2002].

Az új jóléti állam politikai gazdaságtana

Az egyenlőséghez való viszony

A jobb- és baloldal distinkciójának a mai világban is megvan szerepe. A politika alapvetően az ellentétekre épül, egymással szemben álló nézetek szüntelen küzdelme. Elsősorban szavazatmaximalizálásért a pillanatnyilag „gyengébb” ideológia átveszi ellenfele némely lényegi nézetét, és „szintetizálás” után azt sajátjaként hirdeti, ezért úgy tűnhet, hogy a jobb és baloldal választóvonalon létezik átjárás [Giddens: 1999, pp. 52.]. A jobboldal-baloldal felosztásban vízvonal az egyenlőséghez való viszony, amely szorosan összefügg az állami szerepvállalás kérdésével. Ebben a tekintetben nem létezhet átjárás, mert egyébként a felosztást kérdőjeleznénk meg [Giddens: 1999, pp. 56.; Ehrke: 2000].

Blair esélyegyenlőségként értelmezi az egyenlőséget, ami tisztán neoliberais társadalmi igazságosság-felfogást tükröz [Blair: 1998], köszönhetően a kapitalizmus kritikátlan elfogadásának. A kapitalizmus belső logikájából eredő dinamikája egyértelműen az egyenlőtlenség irányába hat. A hagyományos baloldal újraelosztással kísérelte meg több-kevesebb sikerrel a társadalmi egyenlőséget mint az egyik legfőbb célját megvalósítani, azaz a „kimenetek egyenlőségére” helyezte a hangsúlyt. A baloldal számára a gazdasági növekedés inkább szekunder cél, a primer cél az egyenlőség elősegítése. A harmadik útnál ezt a két célkitűzést explicite nem rendeli egymás fölé, illetve alá, de a gazdasági növekedés szinte abszolút prioritást élvez.

Giddens óvatosabban fogalmaz, a meritokráciát csak korlátozott formában engedné meg. Az egyenlőséget befogadásként, az egyenlőtlenséget kirekesztésként értelmezi, amit a „munka és biztonság” körül kell felépíteni [Blair: 1998, Giddens: 1999, pp. 117.]. Giddens kétfajta kirekeszt(őd)ést különböztet meg. Az egyik az „elíttek lázadása”, azaz amikor azok nem hajlandók adóikkal segíteni az államot céljainak elérésében. Ez az önkéntes kirekesztődés, ami fenyegetően hat a jóléti politika finanszírozhatóságára, ezért adókedvezményekkel érdekeltté kell tenni a relatíve széles középosztályt a jóléti politika „támogatásában”. Sokkal nagyobb probléma azonban az „alvén” a

kényszerű kirekesztés/kirekesztődés, ami előrevetíti egy underclass kialakulását, amely az etnikai csoportokat még súlyosabban érinti. A befogadás a társadalom integritásának megőrzésében rejlik [Giddens: 1999, pp. 120-127.].

Az állami szerepvállalás kérdései

A gazdasághoz való viszony és a gazdaságpolitikai elvek

Mint említettem, 1979-ben a jobboldal egy új hulláma, a neokonzervatívok (thatcherizmus) kerültek hatalomra, a „szabadpiac és erős állam új jobboldali kocktélja” [Wright: 1999, pp. 196.].

A neokonzervativizmus nyíltan szakított a keynesi típusú keresletösztönző, munkahelyteremtő és anticiklikus gazdaságpolitikával, a hangsúlyt a kínálati oldalra tette át, alárendelte a jóléti államot a piaci fegyelem elvének. Abból indult ki, hogy a szabadjára engedett piac szolgálja leginkább a gazdasági növekedést, az újraelosztással nem kell törődni, előbb-utóbb mindenkinek csurran-cseppen valami, azaz a jólétből az underclass is részesülni fog (trickle down effect = lecsorgási hatás). Egy minimális állam koncepciója lebegett a szemük előtt: az állam vonuljon ki azokból a szférákból, ahol a piac helyettesíteni tudja, feladata a piac megfelelő működését biztosító minimális szabályozás, a munkaerőpiac rugalmasabbá tétele jelentős mértékű deregulációval. Ez volt „az individuuum és az önérdek megkoronázásának korszaka” [Rapcsák: 1998].

Mivel a globalizációt az új Munkáspárt külső, objektív korlátként kezeli és elveti a kapitalizmus megreformálásának lehetőségét, így a tőkés gazdaság igencsak behatárolja az állami beavatkozás területét a gazdaságban. De itt már nem egy súlyos korlátozó tényezőként jelenik meg – szemben a régi baloldallal –, hanem egy „modernizációs ostorként” (modernization whip) hat [Merkel: 2001, Ehrke: 2000].

A harmadik út ideológusai elítélik a gazdasági dirigizmust, a gazdaság fölött álló államot, ami szerintük megfojtja a piaci mechanizmust. A piaci fundamentalizmust hirdetik: „private good, public bad”, de nem a minimális állam koncepcióját képviselik. Giddens újfajta vegyes gazdaságot javasol: „egyesíteni kell az állami és magánszektor erejét a közérdek és a piac egyidejű érvényesülésével”, azaz összhangba kell hozni a szabályozást és a deregulációt minden szinten [Giddens: 1999, pp. 115-116.]. Mindezekből látható, hogy a harmadik útnak két fő gazdaságpolitikai célkitűzése van: *a gazdasági hatékonyság növelése és a foglalkoztatás bővítése, illetve a foglalkoztathatóság* (employability) *fejlesztése* [Ehrke: 2000]. A globális piaci versenyben mindkét célkitűzés létfontosságú, a magánszektor hatékonyságának növelése megfelelő infrastruktúra, adókedvezmények, innovációbarát környezet stb. biztosításával. A foglalkoztatással kapcsolatos célkitűzés a hatékonyságnövelés (képzett munkaerő a magánszektorban) mellett inkább társadalompolitikai célkitűzés (szociális beruházási stratégia).

Átveszik a Vaslady által „kifejlesztett” menedzselő, partner állam koncepcióját (managerial, partnership state) [Lister: 2002]. Az állami beavatkozásnak gazdasági értelemben hatékonynak kell lennie a közjavak nyújtásakor (költséghatékonyság, megtérülés), alkalmazkodnia kell a valós kereslethez, igényekhez. Hogy tovább erősítsék a költség és haszon „összetartozását” (hiszen az állami bürokráciának általában „maga felé hajlik a keze”), így be kell vonni magántőkét is az állami projektek finanszírozásába (PPP: public-private partnership) [Merkel: 2001]. Persze, hogy a magántőke „fantáziát” láthasson a finanszírozásban, ezért a PPP feltételeit igen kedvezővé kell tenni a magánszféra számára (a kész eszközt a magánszektor az államnak bérbe adja, vagy az állam lízingeli). Ilyen terület az oktatás és az egészségügy. Azaz itt az állam kibővíti a magánvállalkozások beruházási lehetőségeit.

A Gordon Brown vezette pénzügyminisztérium *fiskális politikáját nagyfokú óvatosság* jellemzi, restriktív jellegű, annak ellenére, hogy a költségvetési deficit 1997-től mindig 2% alatt maradt [www.economist.com] a GDP-hez viszonyítva. Mivel a maastricht-i kritériumokat sem fogadták el, ez az arány még jócskán növelhető lenne, és el lehetne hagyni az állam számára pl. a kedvezőtlen PPP finanszírozást, vagy szociálpolitikai célokra lehetne többet fordítani. A fiskális óvatosság összhangban van a redisztribúció szerepének negligálásával, noha Giddens szerint is egy magát baloldalinak valló pártnak a piaci elosztást korrigálni kell egy jelentős mértékű újraelosztással [Giddens: 1999, pp. 79.].

Az új Munkáspárt inkább piacconformnak tekintett, és főleg jobboldali ideológiák által alkalmazott jelentős mértékű adókedvezményekkel operál, elsősorban a tőkés osztályoknak kedvezve.

A társadalompolitika sarokpontjai

A gazdasági szerepvállalás felfogással „kompatibilis” az egyenlőség kérdéséhez való viszony, ami nagyban determinálja az állami szerepvállalás mértékét a társadalompolitikában.

Blair szerint az állam és társadalom közötti viszonyt új alapra kell helyezni. Ezt tartalmazta az új „társadalmi szerződés”, aminek alapelve a „nincs jog kötelességek nélkül” retorikai fordulat [Lister: 2002; Blair: 1998; Ehrke: 2000]. Ennek születési körülményei közel sem hasonlítottak a II. világháború utáni paktumra, azaz nem volt mögötte széleskörű társadalmi konszenzus, hanem felülről jövő kezdeményezés volt. A munka és a tőke közötti korábbi erőegyensúly eltolódott a tőke és a már nyíltan az oldalára álló állam felé.

Blair individualizmusa, szemben Beck-vel és Giddens-szel, egy „ideológiai eklekticizmus”, ami inkább az önérderekre épít az altruizmussal szemben [Lister: 2002]. Ez a „felvilágosult önérdék” (enlightened self-interest), ami azt jelenti, ha az állampolgárok „túlságosan önérdékkövetők”, akkor az állam visszatereli őket az általa vélt helyes útra. Célja a társadalom remoralizálása akár „represszióval” is, ha másképp nem megy [Ehrke: 2000]. Elítéli a piac, és ezzel a neokonzervatív erkölcsi felfogás mint morális alap mindent maga alá gyűrő hatását, ami nem

képes biztosítani a bizalmat, a megbecsülést és a szolidaritást. Látható, hogy ugyanakkor a thatcheri „erős állam” koncepcióját megtartja az új harmadik út.

Az új társadalmi szerződés célja a társadalmi kohézió, a felelősségérzet, a közösségiesség és a szolidaritás erősítése, mivel ezek a thatcherizmus alatt erodálódtak, és mint azt már említettük, a munkára kell alapozni [Ehrke: 2000; Blair: 1998].

A társadalompolitika újdonsága és legfontosabb része az esélyegyenlőség biztosításával összhangban a *foglalkoztatáspolitiká*. A fő cél a foglalkoztathatóság növelése és a foglalkoztatás bővítése, amit a humán tőkébe való investíciókkal valósítanak meg (foglalkoztatási programok a különböző korosztályoknak, különös tekintettel a fiatalokra, oktatás, (át)képzési programok stb.). Ennek elősegítése érdekében az állam kvázi „állásközvetítőként közreműködik” [Blair: 1998; Márkus: 2000], ingyenes tanácsadást biztosít és „kötelezővé” (szankcionálja) teszi az álláskeresőket a munkanélkülieknek. A szabályozás itt kerül be a képbe, azaz az állam csak annak hajlandó segíteni, aki hajlandó áldozatokat vállalni azzal, hogy „foglalkoztathatóvá” válik, vállalja az „élethossziglani tanulást”, a munkahelye bizonytalanságát stb. [Lister: 2002].

Aktív munkaerőpiaci megoldásokat alkalmaz mikroszinten a harmadik út, közben a munkaerőpiacot deregulálja, hogy az rugalmassá váljon. A szakszervezetek „visszahúzó” szerepével már nem kellett számolni, mivel azokat a neokonzervatívok jelentősen meggyengítették [Rapcsák: 1998; Szigetvári: 2001]. Mindezeket a foglalkoztatás bővítése érdekében implementálja, azáltal, hogy becsábítja az elsősorban magas hozzáadott értékű termelést képviselő multi- és transznacionális vállalatokat [Merkel: 2001].

A *szociális juttatások* terén csökkenti a pénzbeli támogatások mértékét. céltzott csoportokat támogat ilyen formában, azokat, akik már erőteljesen marginalizálódtak. Ez tekinthető a jóléti állam univerzalista szemléletmódjával való leszámolásnak. Ugyanakkor a „nincs jog felelősség nélkül” elv alapján „cserébe” felelősségteljes és erkölcsös magatartást vár el. Ezt hivatottak biztosítani azok a szabályozások, amelyek megvonják a kedvezményeket azoktól a polgároktól, akik nem tartják be a játékszabályokat. Például a gyermek antiszociális magatartásáért (iskolakerülés, drog stb.) a szülők „felelnek”, úgy, hogy megvonják tőlük a családi pótlékot(!), az antiszociális (aki jellemzően rászoruló is) felnőtt állampolgároktól pedig a lakbértámogatást [Lister: 2002; Jordan: 2003].

A harmadik utas szociálpolitikát a Major-korány idejében (1992-1997) köztudatba került problémák strukturálják: kábítószeres, menekültkérdés, ellátással való visszaélés. A fentiekből tisztán kivehető a blairi politika „kemény szeretete”, amit a zéró-tolerancia számtalan esetben jellemez. Leértékelődött a szociális munka presztízse a centralizált és felülről kijelölt és ellátott feladatok miatt [Jordan: 2003].

A gyakorlat visszasságai (értékelés)

Pozitívum a deregulált munkaerőpiac (de a munkavállalók jogai sérültek), a rászoruló gyermekeknek juttatott közvetett és közvetlen támogatások, a „húzóágazatokba” történő állami befektetések: humántőke, csúcstechnológia, egészségügy. Összességében a foglalkoztatáspolitikai mérlege jó, de annak árán, hogy engedtek a szociális biztonság szintjéből [Merkel: 2001].

A felső- és középosztálynak nyújtott támogatások adóhitelek és adócsökkentés formájában elégtelennek bizonyulhatnak legitimációs szempontból (önkizáródás), hiszen adó formájában az ő befizetések teszik ki a költségvetés jelentős részét. Veszélyes lehet a redisztribúció elégtelen mértéke, mivel így a jövedelmi különbségek óhatatlanul megnőnek és alul nagyfokú lesz a kirekesztődés az amúgy sem túl „egyenlő” brit társadalomban.

A legújabb harmadik út ideológusainak gazdasági célkitűzése a produktív, versenyképes, sokoldalú és nyitott kapitalista gazdaság megteremtése. Ennek ellenére óriási méretű vállalati fúziókat támogattak, aminek a következménye koncentráltabb gazdasági hatalom és óriási monopóliumok létrejötte volt. Nagy-Britanniában a tőzsdekapitalizmus még jobban megerősödött, amit csak tápláltak a tőzsdére dobott állami vállalatok részvénytársaságai. A „private good, public bad” elv a nem elhanyagolható értékű privatizációban is testet öltött [Petras: 2002, Wetherly: 2002].

A Munkáspárt 1997-es választási sikere egyik tényezője az Egyesült Államokban kifejlesztett, és Clinton-t 1992-ben hatalomra juttató újfajta média-megoldásokon alapult. A másik oka a thatcheri politikából való kiábrándulás (az egészségügy átfogó privatizációja, EU-szkepticizmus). A népszerűség megőrzésének fontos tényezője a jó politikai kommunikációjuk, amire túl nagy hangsúlyt helyeznek.

A jobboldal nem csinál titkot a „big business”-hez fűződő érdekeltségeiből, az új Munkáspárt ezt titkolja, noha érdekeltsége és az összefonódás nyilvánvaló. A fegyveripari lobbierősödését és a Munkáspárt érdekeltségét (és feltétlen Egyesült Államokkal szembeni hűségét) jelezheti az iraki háború, annak ellenére, hogy a háború nem tartozik a baloldali értékek közé [Petras: 2002].

A Munkáspárt „Tory” Blair (aki konzervatív politikusból lett a brit baloldali szószólója) vezetése alatt egyre centralizáltabbá vált, a belső ellenzékét ellehetetlenítették, a szakszervezeteket negligálják, a vezetés egyre autoriterebbé válik [Andor: 1997]. Úgy tűnik, hogy az átfogó munkaerőpiaci deregulációval a munkavállalókat kiszolgáltatják a piacnak, a végrehajtás szempontjából kulcsfontosságú állami intézményeket vonnak ki az ellenőrzés alól. A baloldali szempontjából az egyik legnagyobb probléma, hogy az új Munkáspárt egy hitelesebb baloldali politizálás kialakulását lehetetleníti el azzal, hogy az összes baloldali szavazatot birtokolja (ez a brit „kétpártrendszer” oka is) [Petras: 2002].

A 2004-es januári fejleményeket (a Hutton-jelentés és a felsőoktatási tandíj bevezetésének kérdése)⁴⁸ Tony Blair sikeresen „túlélte” (a jelentésben csak elmarasztalták, a tandíjat pedig bevezették), de az utóbbi a munkáspárti képviselők jó részének az ellenállásába ütközött.

Az új harmadik út gyakorlata a thatcherizmus konszolidációjának tekinthető [Márkus: 2000]. Ha erősen akarunk fogalmazni, akkor Blair ott folytatta, ahol Thatcher abbahagyta.

A XIX. és a XX. század folyamán a harmadik utas politikák – ha egyáltalán intézményesültek – csak bizonyos történelmi-társadalmi-gazdasági közegben voltak „sikeresek”. Ideológiai tartalmuk a két oldal koncepcióinak valamilyen egyvelege volt Bernsteintől és Kautsky-tól egészen Schröder-ig és Blair-ig, nemes célkitűzéseiktől függetlenül, valódi alternatívát nem kínáltak fel. Mindezek ellenére a politikai ideológiák fejlődésére jelentékeny hatást gyakoroltak. Csak látszólag új ideológiai köntösbe öltöztették a már ismert gondolatokat. Nincs új a nap alatt.

Irodalom

- ANDOR LÁSZLÓ [1997]: Kormányváltás Nagy-Britanniában. In: Társadalmi szemle (1997/7. szám) pp. 30-44.
- BLAIR, TONY - SCHRÖDER, GERHARD [1998]: Europe: The Third Way/Die Neue Mitte. www-fes.org.za/english/pubs/wp-02.pdf
- EHRKE, MICHAEL [2000]: Revisionism revisited (The third way and the european social democracy). www-fes.org.za/english/pubs/3way-ehrke.pdf
- GIDDENS, ANTHONY [1999]: A harmadik út. (A szociáldemokrácia megújulása) Agóra Marketing Kiadó, Budapest.
- JORDAN, BILL [2003]: „Kemény szeretet” – Szociális munka, társadalmi kirekesztés és a „harmadik út.” In: Esély, 2003/4. szám (Ford: Kozma Judit)
- LISTER, RUTH [2002]: Investing in the citizen-workers of the future: New Labour`s „third way” in welfare reform. www.fas.umontreal.ca/pol/cohesionsociale/publications/lister.pdf
- MÁNDI TIBOR [2000]: A „harmadik út” rövid tündöklése. In: Századvég, 2000/18. szám

---

⁴⁸ A kormány január elején terjesztette be a felsőoktatási tandíjreformról szóló - a Munkáspárt eddigi hat és fél éves országlásának kezdete óta a legkétésebb sikerű - törvénytervezetet, amelynek alapján az állami egyetemek 2006-tól tanévenként 3 ezer fontig (1,1 millió forint) terjedő, a diplomaszerezés utáni jövedelmekből, utólag fizetendő tandíjat szedhetnének be a hallgatóktól [<http://index.hu/politika/kulfold/blair0126>].

Fordulat

- G. MÁRKUS GYÖRGY [2000]: Hová visz a harmadik út? In: *Mozgó világ*, 2000/6. szám
- MERKEL, WOLFGANG [2001]: A szociáldemokrácia útjai a 21. században. In: *Politikatudományi Szemle*, 2001/1-2. szám, pp. 139-176.
- PETRAS, JAMES [2002]: A harmadik út mítosza és valósága. In: *Eszmélet*, 56. szám, pp. 4-17. (Ford: Baráth Katalin)
- RAPCSÁK ANDRÁS [1998]: Thatcher és Blair – „forradalom és evolúció”? In: *50 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem*, 2568-2577. o.
- SZIGETVÁRI VIKTOR [2001]: Tony Blair és az Új Munkáspárt In: *Politikatudományi Szemle*, 2001/3. szám, pp. 29-54.
- WRIGHT, TONY [1999]: Régi és új szocializmusok. Napvilág Kiadó, Budapest
- WETHERLY, PAUL [2002]: Anthony Giddens és a “harmadik út” bírálata. In: *Eszmélet*, 53. szám. 45-72. (Ford: Baráth Katalin)